

Zitierhinweis

Thylin-Klaus, Jennica: review of: Kai Häggman, Sanojen talossa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1890-luvulta talvisotaan, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2012, in: Historiallinen Aikakauskirja, 2013, 1, p. 110-112, DOI: 10.15463/rec.1189723751

First published: Historiallinen Aikakauskirja, 2013, 1

HISTORIA LLINEN
AIKAKAUSKIRJA

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinaus gehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

lasjärjestöön Eesti Üliopilaste Seltsiin ja Uppsalassa toimivaan Norrlands nationiin. Ystävyyssuhteiden solmiminen ja ylläpitäminen on esimerkki siitä, että Etelä- ja Pohjois-Pohjalainen osakunta sekä Vasa nation ovat hyötynet toistensa toiminnasta ja aloitteellisuudesta. Luonnollisesti osakuntien toiminnassa on myös yhteisiä piirteitä.

Etelä-Pohjalainen Osakunta on huolehtinut siitä, että sen historiasta on ilmestynyt teoksia säännöllisesti. Satavuotisjuhlakirjan artikkelit käsittelevät osittain uudesta näkökulmasta tapahtumia ja asioita, joista on kirjoitettu aikaisemmin osakunnan piirissä. Kirja valaisee samalla osakunnan uusinta historiaa sen jäsenten näkökulmasta.

– JOHN STRÖMBERG

Suomen kielen ja kansanperinteen asialla

Kai Häggman: Sanojen talossa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1890-luvulta talvisotaan. SKS 2012. 528 s.

Kai Häggmanin kirja *Sanojen talossa* on jatkoa Irma Sulkusen vuonna 2004 ilmestyneelle Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) historialle. Sulkusen kirja käsittelee seuran ensimmäisiä vuosikymmeniä (seura perustettiin v. 1831) ja loppuu Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen esimieskauden päättymiseen. Häggmanin esitys on kronologinen, ja jakautuu kahteen osaan tai aikakauteen: 1892–1917 (”Suomalainen pilvenpiirtäjä on rakennettava”) ja 1918–1939 (”Tasavallan palveluksessa”). Kirja sisältää myös neljä liitettä, joista selviävät SKS:n jakamat palkinnot ja seuran organisaatio.

Kai Häggman kuvaa mielenkiintoisella tavalla seuran laajaa toimintaa, varsinkin hyvin mittavaa ja kunnianhimoista keruutyötä. Yksittäisillä henkilöillä oli intoa ja halukkuutta omistautua hankkeisiin, joilla he kokivat olevan suurta kansallista merkitystä. Tarmoa ja innostusta riitti – mutta mistä rahoitus? Taloudelliset haasteet olivat vahvasti läsnä koko tutkimusajan. Rahoitus tuli eri tahoilta, mutta valtion tuki oli ratkaiseva, koska pelkillä jäsenmaksuilla ei voinut toteuttaa isoja keruuprojekteja. Vuonna 1878 SKS:lle myönnettiin valtionapua, jonka seurauksena seuran profiili muuttui siten, että siitä tavallaan tuli valtionkustantamo – SKS kustansi valtiolle tärkeitä julkaisuja, kuten sanakirjoja ja oikeuskirjallisuutta. Sillä oli lukuisia siteitä senaattiin, ei vain merkittävien henkilöiden, kuten Yrjö-Koskisen, kautta. Häggmanin mukaan suhde vahvistui, kun fennomaaneja ruvettiin nimitämään senaattoreiksi.

Häggmanin kirjassa kielipolitiikalla ja kansallisilla liikkeillä on tärkeä rooli. Erityisellä mielenkiinnolla luin osuudet, joissa Häggman kuvaa SKS:n ja vuonna 1885 perustetun Svenska litteratursällskapetin (SLS) suhdetta, esimerkiksi niiden keskinäistä kilpailua rahoituksesta. Vuonna 1893 SKS:n tilintarkastaja Hannes Gebhardt ilmoitti, että litteratursällskapetilla oli jo tuplasti enemmän jäseniä kuin seuralla. Oli myös selvinnyt, että SKS:n jäsenlistoilla oli huomattava määrä vainajia. Päätettiin perustaa jäsenoimikunta ja panostettiin – hyvin tuloksin – uusien jäsenten hankkimiseen.

Molemmat seurat anoivat ja vastaanottivat valtiontukea. SLS:n hakemukset jäivät ensi alkuun tuloksettomiksi, mikä yhdistettiin senaattori Yrjö-Koskiseen. Kun tukea lopulta tuli, vuosittainen avustus oli puolet pienempi kuin SKS:n tuki. Kilpailu kärjistyi, kun seurat vuonna 1893 saivat tehtäväkseen jakaa E. J. Längmannin rahaston kirjallisuuspalkinnot ja kun vastakkain

asetettiin Juhani Ahon romaani *Panu* ja Jac. Ahrenbergin teos *Vår landsman* (1897). Tästä syntyi julkinen, mieliä pahoittanut riita.

Kai Häggmanin tutkimaa aikakautta leimaa jännittävällä tavalla sekä traditionalismi että modernisaatio. Nämä vastakohdat näkyvät myös seuran toiminnassa, varsinkin sanakirjahankkeissa. 1890-luvun lopulla käynnistettiin F. W. Rothstenin aloitteesta laaja keruuhanke, sanakirja, johon kerättäisiin aineistoa kaikista Suomen pitäjistä. Tämä voidaan myös nähdä reaktiona yhteiskunnan modernisaatioon – piti etsiä ja tallentaa piirteitä, jotka vielä löytyivät kaukaisemmilta seuduilta, mutta jotka olivat kaupungeista jo hävinneet. Tässä yhteydessä Kai Häggman tuo esille mielenkiintoisen kysymyksen – oliko toiminta suunnattava menneisyyteen vai tulevaisuuteen? Oliko katsottava ajassa eteenpäin vai taaksepäin? Yhtäältä kerättiin merkittävät murrekoelmat, toisaalta keskusteltiin *Nykysuomen sanakirja* -projektista, jonka idean Hannes Gebhard oli esittänyt 1890-luvulla (yleensä E. N. Setälää pidetään hankkeen keksijänä, vaikka tämä esitti ideansa kuusi vuotta myöhemmin kuin Gebhard). Sanakirja-projekti alkoi varsinaisesti 1920-luvulla.

Vuosisadan vaihteessa tieteellinen toiminta vahvistui – aikaisemmin seuraa oli jopa pidetty enemmän kustantajana kuin tieteellisenä seurana. Tieteellisen toiminnan tukena olivat tieteelliset toimikunnat. Suomen itsenäistymisen jälkeen ilmaantuivat uudet haasteet, ei vain SKS:lle, vaan tieteellisille seuroille ylipäätään. Tiede ei enää houkutelut nuoria ihmisiä samalla tavalla kuin ennen. Tämä johtui osittain virkamieskunnan voimakaasta kasvusta. Ylemmän virka luokan (mihin myös professorit kuuluivat) elintaso laski, kuten myös yleinen arvostus. ”Kansankielinen keskiluokka oli siis kovaa vauhtia vankistumassa ja uuden

ajan professorit vastaavasti keski-
luokkaistumassa” (s. 256).

1900-luvun ensimmäistä vuosi-
kymmentä leimasivat kieli- ja puo-
lueriidat. Samoihin aikoihin seu-
rassa syntyi kiinnostus suomalai-
suusliikkeen historiaan. Tähän liit-
tyivät erottamattomasti suomalai-
set suurmiehet, kuten H. G. Port-
han, A. I. Arwidsson ja Yrjö-Koski-
nen. Seuran piireissä kaavailtiin
patsaan pystyttämistä Yrjö-Koski-
sen kunniaksi, mutta suunnitelma
ei koskaan toteutunut. Vuonna
1908 litteratursällskapet järjesti
yhdessä Svenska folkpartietin
kanssa ensimmäiset Svenska da-
gen -juhlan Kustaa II Adolfin kun-
niaksi. Tämä teki myös *Kalevalan*
julkisesta juhlimisesta ajankohtais-
ta, tai kuten Häggman toteaa:
”Suomenkielisellä puolella tarvit-
tiin mitä kiireimmin oma päivä,
omat soitokulkuueet ja omat san-
karit. Lönnrot ja Kalevala sopivat
myös tähän käyttöön. Eepoksessa
oli se hyvä puoli, että sitä saatettiin
tarvittaessa käyttää sekä ruotsalai-
suuden että venäläisyyden vas-
taisena symbolina ja yhtä hyvin
pasifistisen internationalismin kuin
nationalistisen militarismin sampo-
na” (s. 174). *Kalevala*-eepoksella
oli ylipäätään monta vuotta tärkeä
rooli seuran toiminnassa. *Kaleva-
lan* toisintojen julkaiseminen oli
pitkä projekti, joka oli saanut alk-
kansa 1880-luvulla Julius Krohnin
ansiosta – itse asiassa idea oli syn-
tynyt jo 1850-luvulla. Vuonna
1908 SKS julkaisi Kaarle Krohnin
ideoiman *Suomen Kansan Vanhat*
Runot -sarjan ensimmäisen osan,
joka oli tavallaan laajennettu ver-
sio *Kalevalan* toisinoista.

Itsenäisyyden aika toi muka-
naan merkittäviä muutoksia. Seu-
ran johto vaihtui, ja organisaatio
sekä säännöt uudistuivat. Muutok-
sista voidaan mainita johtokunnan
perustaminen sekä mahdollisuus
periä jäsenmaksuja. Keruutoiminta
laajeni kansanrunoudesta kansan-
perinteeseen laajemmassa merki-
tyksessä. Uudistuksista huolimatta

elettiin taloudellisesti ja toiminnal-
lisesti vaikeita aikoja. Seuran sai
jatkuvasti valtionapua, mutta
1920-luvulla se sai myös merkittä-
vää lisärahoitusta, muun muassa
apurahaa *Suomen Kansan Vanhat*
Runot -hanketta varten. E. N. Setäl-
län aloitteesta perustettiin vuonna
1924 Sanakirjasäätiö.

Itsenäisessä Suomessa tarve ke-
hittää suomen kieltä sivistys- ja vir-
kakielenä tuli yhä tärkeämmäksi.
Tarpeesta syntyi *Nykysuomen sa-
nakirja* -hanke (joka oli sisällynyt jo
1890-luvun suunnitelmiin). Hanke
osoittautui haastavaksi, muun
muassa työntekijöiden puutteen ja
erilaisten konfliktien takia. Sana-
kirja ilmestyi vasta 1950- ja
1960-luvulla. Suomalaisen Kirjalli-
suuden Seura – tai tarkemmin sa-
nottuna seuran kielitieteellinen
valiokunta, myöhemmin kielivalio-
kunta – toimi itsenäistyneessä
Suomessa epävirallisena kielen-
huollon auktoriteettina, koska
Suomesta puuttui akatemia joka
olisi tämän tehtävän hoitanut. Esi-
merkkinä voidaan mainita Knut
Cannelinin ja Martti Airilan *Vieras-
peräiset sanat* -kirjan julkaisemi-
nen. Valiokunnalla oli lukuisia ja
vaihtelevia tehtäviä, mutta tärkein
niistä oli *Nykysuomen sanakirjan*
toimituksen ohjaaminen. Se toimi
myös neuvonantajana kielellisissä
kysymyksissä. Toiminta ei ollut täy-
sin ongelmatonta, vaan kielivalio-
kunta joutui välillä konfliktiin eri
tahojen kanssa, muun muassa sa-
nomalehtien toimituksien, kun
nämä eivät halunneet hyväksyä
sen ehdotuksia. Valiokunta oli sel-
västi ylityöllistetty ja teki paljon il-
maista työtä. Tämän takia SKS eh-
dotti 1930-luvulla kielitoimiston
perustamista, mutta tämä toteutui
vasta vuonna 1945.

Häggmanin esitys on selkeä ja
sujuva. Hyvin valitut anekdootit an-
tavat esitykselle väriä. Esimerkkei-
nä voidaan mainita Elias Lönnrotin
patsaan pystyttäminen ja varsinkin
sen paljastaminen. Emil Wikström-
in suunnittelema patsaalle oli

erimielisyyksien takia vaikea löytää
sopiva paikka. SKS:n edustajat toi-
voivat, että patsas pystyttäisiin ke-
keiselle paikalle, esimerkiksi Yliop-
pilastalon viereen. Kaupunginval-
tuusto (joka oli ruotsalaisvoittoin-
nen) ei suostunut tähän. Loppujen
lopuksi päätettiin, että patsas sijoit-
tettaisiin pieneen puistoon Antin-
kadun (nykyinen Lönnrotinkatu)
varrelle. Patsas ei valmistunut
Lönnrotin syntymän satavuotispäi-
väksi 9.4.1902, vaan paljastus lyk-
kääntyi lokakuun 18. päivään. Tä-
mäkin suunnitelma meni myttyyn,
sillä joku oli ehtinyt jo yön aikana
paljastaa patsaan. Syyllinen oli py-
häjärveläinen N. A. Lindfors, joka
kertoi, että salaperäinen, maistraat-
in edustajaksi esittäytynyt mies oli
kehottanut häntä vetämään narusta.
Tapahtumasta syntyi ainakin
pari teoriaa, joiden mukaan joko
poliisi tai ruotsinmieliset olivat syyllisiä
tapahtumaan.

Kai Häggman antaa kirjassaan
selkeän kuvan Suomalaisen Kirjalli-
suuden Seuran mittavasta toiminnasta,
johon kuului muun muassa laaja keruu-
 ja kustannustoiminta, tieteellinen työ,
suomentamishankkeet, kielenhuolto,
tieto- sekä kaunokirjallisuuden palkintojen
jako. Hän asettaa toiminnan yhteis-
kunnalliseen ja historialliseen
kontekstiin ja näyttää, miten poli-
tiikka, taloudelliset konjunktuurit,
kieliriidat sekä suomalaisen kansal-
lisen identiteetin kehittäminen hei-
jastuivat seuran toimintaan ja ajat-
telutapaan. Häggman käsittelee
sekä seuraa organisaationa että
sen keskeisiä henkilöitä, ja teos sisäl-
tää lukuisia mielenkiintoisia
henkilökuvia.

Johdannossa Häggman kirjoit-
taa, että hänen aikomuksensa on
tarkastella seuraa sekä sisältä että
ulkoa. Häggmanin mukaan ”Suoma-
laisen Kirjallisuuden Seura tar-
joaa poikkeuksellisen näköalapaikan
Suomen ja erityisesti suoma-
laisen sivistyneistön historiaan”.
Häggman on onnistunut tehtävässä.
Hän liikkuu taitavasti eri ta-

sojen välillä, ja antaa värikkään kuvan sekä tutkimansa seuran historiasta että kansallisuusaatteen ja kansallisen identifi­kaation kannalta tärkeästä aikakaudesta.

– JENNICA THYLIN-KLAUS

Sotapolitiikalle alistetut – Helsingin selviytymistarina

Seppo Aalto: Sotakaupunki. Helsingin vanhankaupungin historia 1550–1639. Otava 2012. 424 s.

Sotalaitosasioita on joitakin harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta tarkasteltu paikallishistorioissa epäsystemaattisesti ja ylimalkaisesti sekä usein miettimättä niiden yhteyksiä kokonaisuuteen. Seppo Aallon tutkimus Helsingistä ”sotakaupunkina” osoittaa, että paikallisen historian rakentaminen jopa pääasiallisesti sen kehitykseen liittyneiden erityispiirteiden varaan voi olla uutta hahmottavaa sekä näkemyksiä ja ymmärrystä avaavaa. Helsingin historiassa tähän on päästy peilaamalla sen syntyä ja kehitystä Ruotsin ja sen naapureiden sotapolitiikkaan ja siihen liittyneisiin sotiin sekä tutkimalla kuinka Suomenlahden ja laajemmin Itämeren kaupunkien porvareiden ja kauppapiirin kaupalliset sekä taloudelliset suhteet asettuivat tai olivat asettumatta näin luotuun kehukseen. Tuloksena Aalto kirjoittaa lukijalle auki, kuinka nämä kaikki lopulta nivoutuivat osaksi Helsingin Vanhankaupungin ja sen asukkaiden sotapolitiikalle alistesta elämää.

Aalto kuvaa elämän makuisesti ja tasapainoisesti Helsingin perus-

tamisprosessin, joka oli monisyinen alkaen kauppa- ja suurpolitiikasta päätyen alueella asuneiden talonpoikien karkottamiseen ja vastahakoisten porvareiden houkuttelemiseen vientikielloista tinkimällä. Huomiota saavat eri yhteiskuntaryhmät, myös kaupungin köyhä ja alati vaihtuva pohjakerros renkeineen, piikoineen, palvelijoineen, leskinaisineen ja kerjäläisineen. Helsingin vanhan ulospäin vaatimattoman, mutta sisältä koristeellisen kirkkorakennuksen Aalto maalaa kuin kuvajaiseksi Helsingin asukkaista: ”Rikasta ydintä ympärii laaja, köyhä ulkokuori.”

Pian perustamisen jälkeen kaupunkiin saapui jatkuva sotilaitten ja huoltokuljetusten virta. Toisinaan myös omat (ruotsalaiset) käyttäytyivät kuin mikä tahansa Euroopan sotakenttiä kiertänyt juopotteleva palkkasotilasjoukko. Sotaväen elämän kuvaus jää Aallon kaupunkihistoriassa melko vähälle, ja sotilasasioita koskevat erillistutkimukset ja -artikkelit puuttuvat lähteistä. Toisaalta niissä olisi ollut verrattain vähän juuri Helsinkiä koskevia tietoja ja nekin hajanaisesti eri tutkimuksissa. Paikallishistorioissa ja niiden alkuperäislähteissä taas on lähinnä Helsinkiä koskevia välillisiä mainintoja kuten, että maakunnan halki marssi 1570-luvulla skottilaisia joukko-osastoja matkalla Helsinkiin ja edelleen Viipuriin tai Tallinnaan. Niiden marssia säestivät useat oikeudenloukkaukset, joten olisi ollut ihme, jos kaupungit olisivat välttyneet remuamiselta.

Toisaalta läpi kulkenut sotaväki ei välttämättä jättänyt jälkiä kaupunkihistorian lähteisiin samassa mitassa kuin maaseudulla, jossa sitä pidettiin linnaleirissä. Kaupungit pääosin välttyivät linnaleiriltä, mutta kohtasivat sotilaselämän ilot ja murheet kuitenkin säännöllisesti sotaväen laivausten yhteydessä. Näiltä osin Aallon piirtämä yleiskuva on aivan riittävä, joskin sotahistoriakirjallisuudesta olisi ollut saa-

tavilla tarkennettuja tietoja niistä, kuten myös tykkituloella syksyllä 1577 Helsingistä karkotetuista taatareista. Nämä ovat kuitenkin vain pieniä yksityiskohtia vailla suurempaa merkitystä kirjan pääteeman kannalta. Lisäksi sotaväkeä koskevista erillistutkimuksista olisi saattanut löytyä väenottoa ja ratsukkojen ylläpitoa koskevia sääntöjä ja erillisvapauksia, joita Aalto olisi voinut pohtia esimerkiksi kaupunkien porvariston ratsukojen pidosta tai maatiloja ja kyliä omistavista helsinkiläisistä porvareista kirjoittaessaan. Nämä ovat kaikki kuitenkin vain sivujuonteita Aallon teoksessa.

Aallon päähuomio on muualla: siinä, mitä sota merkitsi Helsingin Vanhalle kaupungille, sen kaupankäynnille, porvareille ja heidän ei aina yksioikoisen porvarillisille elinkeinoilleen. Porvarit kehittivät sodasta selviytymisen strategioita, joihin kuului elinkeinovalikoiman laajentaminen. Maanomistustensa ja nauttimiansa erikoisvapauksien vuoksi porvarien välit talonpoikaisrahaan ja aatelin kanssa olivat ajoin koetuksella, eikä taiten eläminen ollut aina puolin ja toisin helppoa. Kaikkia munia ei porvariskodeissakaan laitettu sen varaan, että pelkkä kauppa kannataisi tai edes toimisi. Tässä suhteessa Helsinki porvaristulokkaineen poikkosi osin vanhemmista jo pitkät porvarisperinteet omanneista kaupungeista ja niiden vakiintuneemmista porvarisrooleista.

Kaupallisesti epävakaisissa oloissa kruunun jatkuva sotapolitiikka oli paitsi rasite myös monta kertaa Helsingin olemassaolon pelastus. Paradoksaalista oli, että tavoiteltaessa Helsingin Vanhalle kaupungille olemassaolon oikeutusta idänkaupan välittäjänä muiden muassa seuraavan kahden ehdon olisi tullut toteutua: Venäjä ei saanut onnistua Baltian valloituksessa eikä Ruotsi työntää Venäjää pois Itämereltä. Näin ollen pitkittynyt sota tavallaan suosi Helsinkiä, joka